

"İmandaki şek meselesi ise, imkân-ı zâtîden gelen ihtimaller, o yakîne münâfi değil ve o yakîni bozmaz. İlm-i usul-i dinde kavâid-i mukarreredendir ki,.." ifadelerini izah eder misiniz?

İmkan-ı Zati: Bir şeyin aslında mümkün olma haline denir. Yani bir şeyin olabilirlik halidir.

Mesela, Karadeniz zatında pekmez denizine dönüşebilir. Allah dilerse Karadeniz'i pekmez haline dönüştürebilir. Bu zatında mümkündür, yani olması mümkün bir şeydir. Bir de zatında muhal olma hali vardır, yani hiçbir zaman olması mümkün olmayan şeylere denir.

Mesela, bir insanın uluhiyet kazanması, bu zatında mümkün olmayan bir şeydir. Mahlukat hiçbir zaman uluhiyet vasfı kazanamaz. İmkan-i zati imkan-ı muhalin tam karşıtıdır.

İmkan-i Zihni: Zatında mümkün olan bir şeyin, zihnen olmuş gibi kabul edilme halidir.

Mesela, Karadeniz'in pekmez olmasını zatında mümkündür diye, zihnen de pekmez kabul etmek, akli bir hastalıktır. Bir şeyin zatında mümkün olması zihnen de olmasını gerektirmez. Bizim bir şeyi zihnen kabul etmemiz bir delil ve burhan ile olabilir. Yani delil ve işaretler Karadeniz'in pekmeze dönüştüğünü gösteriyor ise ancak o zaman zihnen onun pekmez olduğunu kabul ederiz, yoksa delilsiz ve işaretsiz zatında mümkündür diye onu pekmez olarak kabul etmemiz akli bir hastalıktır. Bu yüzden **imkan-ı zati** ile **imkan-ı zihniyi** karıştırmamak gerekir.

Yeryüzünde ki bütün elmalar zati itibari ile portakal olabilir yani Allah istese o elmaları portakala çevirebilir bu Allah için kolay bir şeydir. Şimdi bu olabilirlik ihtimalini olmuş gibi kabul edip yer yüzünde elma diye bir meyve yok, onların hepsi portakal oldu desek herkes bize güler. Zira elmaların portakala dönüştüğüne dair elimizde bir kanıt ve işaret yok. Öyle ise kanıt ve ispat olmadan elmaların zatında portakala dönüşmesi mümkün diye onları portakal kabul etmek hastalıklı bir zan ve vehimden öteye geçmez.

Yine cennetin Allah tarafından yok edilmesi zatında mümkündür, yani Allah istese cenneti yarattığı gibi yok da edebilir. Şimdi bu yok edebilir imkanını göz önüne alıp cennet yoktur desek, Allah muhafaza imanımız gider. Halbuki cennetin varlığına hem Kur'an da hem kainatta sayısız deliller mevcuttur. Biz bütün bu delilleri görmezden gelip sırf vehmi bir imkanı vaki gibi kabul ederek cennet yok desek safсата ve maglata yapmış oluruz.

Bu iki örnekte olduğu gibi, imanın altı şartında imkan-ı zati noktasından çok şek ve şüpheler ortaya çıkabilir, bu gibi şek ve şüphelerin zatında mümkün olması imanın kesinliğine ve katiliğine bir zarar vermez. **Zira,**

إِنَّ الْإِمْكَانَ الدَّائِيَّ لَا يُتَافَى الْيَقِينَ الْعِلْمَى ”ilmîye î-yakîn ,zatî ı-İmkân”
aykırı değildir.”(1)

Yani bir şeyin zatında olabilirliği, kati ve kesin olarak olduğu anlamına gelmez. Öyle ise "ya olursa" demenin bir anlamı ve mantığı yoktur. Hükümler ancak sağlam delillerle sabit olur yoksa kafamıza gelen her kuruntuya hakikat nazarı ile bakarsak ortada ilim ve hakikat diye bir şey kalmaz.

(1) bk. el-Gazâlî, el-Menhûl: s.122; el-Müceddidî, Kavâidü'l-fıkh: s.11, 143.